ПЕРЕДЕРІЙ Г.М.
(*Чорноморський держ. ун-т ім. Петра Могили*)

ПАФОС ЯК ЖАНРОРОЗРІЗНЮВАЛЬНА ОЗНАКА АНГЛОМОВНОЇ ПОЕТИЧНОЇ ДРАМИ XX СТОЛІТТЯ

Стаття сфокусована на актуалізації пафосу як жанророзрізнювальної ознаки, яка слугує критерієм класифікації англомовної поетичної драми XX століття.

Ключові слова: пафос, жанрова ознака, англомовна поетична драма, концепт, художній концепт, концептуальний простір.

Передерий А.Н. Пафос как жанроопределяющий признак англоязычной поэтической драмы XX века. Статья посвящена актуализации пафоса как жанроопределяющего признака, который служит критерием класификации поэтической драмы XX века.

*Ключевые слова: пафос, жанровый признак, англоязычная поэтическая драма, концепт, художественный концепт, концептуальное пространство***.**

Perederiy H. Pathos as genre property of English poetic drama of the XX-th century. The article focuses on revealing pathos as genre property of English poetic drama of the XX-th century. Pathos as emotive dominant serves to identify the literary concept in conceptual space of English poetic drama.

*Key words: pathos, genre property, English poetic drama, concept, literary concept, conceptual space***.**

Поетичні тексти, які за формою, тобто архітектонікою композиції схожі на драму (наявністю сцен, дій, дійових осіб, авторських ремарок), а за образністю й емотивністю нагадують лірику, ми відносимо до поетичної драми як особливого жанрового різновиду поетичного тексту.

Зовнішня й внутрішня неоднорідність текстів англомовної поетичної драми зумовлює два ракурси розгляду їхньої жанрової природи – онтологічний і гносеологічний, що відповідає аналогічним властивостям як поетичного, так і драматичного тексту. При визначенні жанрових ознак досліджуваних текстів з огляду на їхні *онтологічні властивості* основний акцент робиться на змістових і формальних характеристиках, тобто на особливостях формування й функціонування образних засобів у семантичному просторі тексту. З метою виявлення *гносеологічних властивостей* досліджуваних текстів аналізуються не стільки їхній зміст і форма, скільки смисл, іншими словами, – специфіка моделювання дійсності, втілюваної у семантиці тексту. Згідно зі сказаним, жанр поетичного драми – це узагальнена модель тексту в свідомості людини, що відтворює не безпосередньо дійсність, а характер відношення до неї, установку на певний спосіб зображення дійсності, спільні для текстів певної

групи. Така модель може бути співвіднесена з будь-яким реально існуючим текстом і вважатися його інваріантом.

Для визначення поетичної драми як жанрового типу художнього тексту вважаємо за необхідне, перш за все, виявити її категоріальні ознаки. Такими ознаками є ***поетичність*** та ***драматичність*** як художньо-естетичні категорії тексту.

Поетична драма як жанровий різновид поетичних текстів представляє собою поєднання категоріальних ознак поетичності та драматичності. Таке властиве їй взаємопроникнення поетичності та драматичності обумовлюється, перш за все, властивостями цих категорій. Саме взаємопроникнення комедійних і трагічних елементів, несподіване поєднання вигаданого та реального, порушення логічних зв'язків утворює такий жанровий тип художнього тексту як поетична драма [Галич 2001, с. 426–428; Гром'як 1997, с. 9; Іванюк 2001, с. 199 – 200; Моклиця 2002, с. 149].

Критичний аналіз наукових доробків з проблеми жанрових різновидів поетичних текстів уможливив виявити основні категоріальні ознаки поетичної драми, що відображають її форму і зміст. Так, до формальних ознак поетичної драми як такої ми відносимо, перш за все, віршовану форму мовлення, об'єм – середній обсяг тексту, анжанбеман, безперервний паралелізм, специфіку композиційно-графічного оформлення тексту (наявність діалогів, монологів, полілогів, авторських ремарок, членування тексту на акти, дії тощо) та композиційно-мовленнєві форми оповіді. Змістовими ознаками поетичної драми вважаємо ліризм + драматизм (ліродраматизм), подієвість, прагнення до невизначеності смислу, своєрідність образної системи.

Властивостями ліризму як змістової ознаки поетичної драми вважаємо суб'єктивність, прагнення до невизначеності смислу та пафос ліричного. Притаманними властивостями драматизму вважаємо конфлікт (домінанта художнього тексту), інтригу, об'єктивність і модус зображення життя – пафос героїчного, трагічного, драматичного, символічного, абсурду.

У контексті нашої роботи пафос вважаємо головною жанророзрізнювальною ознакою поетичної драми, який слугує категоріальною ознакою розмежування драми на героїко-трагічну, символістську, драматичну та абсурдистську. Пафос як змістова категоріальна ознака поетичної драми є типом емоційного світовідчуття, яким просякнутий увесь текст [Галич 2001, с. 137-138; Поспелов 1976, с. 94-111]. Залежно від типу емоційного настрою, відображеного у поетичній драмі, нами було виокремлено такі властиві їй види пафосу: трагічний, символічний, героїчний, драматичний та пафос абсурду. Кожен вид пафосу як емоційно-смислова домінанта [Бабенко 2004, с. 216] здатен увиразнюватися в поетичному тексті характерним репертуаром мовних засобів.

Трактування тексту як простору (зокрема англомовної поетичної драми) надає можливість його висвітлення в онтологічному та епістемологічному аспектах. Епістемічний аспект концептуального простору поетичної драми містить адгерентні (приписувані) властивості, тобто ті, що виводяться з аналізу

теоретичного доробку з проблеми художнього тексту як жанрового типу. Висвітлення цього аспекту здійснюється шляхом критичного аналізу концепцій і підходів до аналізу поетичної драми. У контексті нашого дослідження концептуальний простір англомовної поетичної драми з позицій епістемології визначаємо як синтез та взаємопроникнення категоріальних ознак поетичності й драматичності. Так, поєднання формальних ознак художньо-естетичної категорії поетичного (ритм, рима, анжанбеман, паралелізм, специфіка композиційно-графічного оформлення тексту) зі змістовими ознаками (ліризм, відсутність подієвості, прагнення до невизначеності смислу, своєрідність образної системи) обумовлює висунення на перший план особливої виразності в поетичній драмі. А взаємопроникнення категоріальних ознак драматичного, а саме: формальних (композиційно-структурна організація тексту, композиційно-мовленнєві форми) та змістових (драматизм, подієвість, прагнення до однозначності, особливість образної системи) надає англомовній поетичній драмі своєрідного пафосу. Відтак, синтез категоріальних ознак поетичного й драматичного утворює концептуальний простір англомовної поетичної драми в плані епістемології.

Онтологічний аспект концептуального простору поетичної драми передбачає виявлення їх інгерентних властивостей, тобто тих, що становлять її (поетичної драми) змістову характеристику як художнього твору. Онтологічний аспект вивчення концептуального простору англомовної поетичної драми передбачає виявлення його складників, тобто різновидів концептів (художніх концептів, ключових концептів буття). Художній концепт утілює індивідуально-авторський, особистісний досвід, порівняно з текстовим, котрий є лише компонентом художнього тексту [Ніконова 2008]. Ключовий концепт буття як правило підпорядковується художньому, є універсальним, укоріненим у нашій свідомості [Кагановська 2002]. Пафос, на нашу думку, є домінантою, котра урухомлює усі інші компоненти англомовної поетичної драми і визначає зв’язок між ними [Мукаржовский 1967, с. 329]. Пафос як модус зображення дійсності [Поспєлов 1976, с. 94; Хализев 1986, 1987] надає англомовній поетичній драмі єдності й впливає на особливості реалізації складників концептуального простору і слугує виявленню художнього концепту. Пафос як тип емоційного відчуття створюється у тексті використанням стилістичних засобів на всіх рівнях тексту, при чому, як правило, пафос зосереджено у тих фрагментах тексту, де реалізовані конфлікт чи інтрига як категоріальні ознаки драматичного. Виділені різновиди пафосу (героїчний, трагічний, символічний та пафос абсурду) відповідно “забарвлюють” семантичний простір англомовної поетичної драми. Наявність трагічного й героїчного різновидів пафосу в тексті поетичної драми сприяє створенню героїко-трагічної картини світу.

У контексті нашого дослідження концептуальний простір англомовної поетичної драми визначаємо як авторський фрагмент концептуальної картини світу, що втілений в тексті поетичної драми. Англомовні поетичні драми відбивають декілька картин світу: трагедійну, героїчну, драматичну, символістську, абсурдистську. Концептуальна картина світу одного чи кількох

творів автора реконструюється через аналіз мовного матеріалу цих творів, але сама по собі мова формується поетом залежно від його індивідуального світочуття та суб'єктивного осмислення дійсності [Ніконова 2008, с. 32]. Концептуальну картину світу трагедійного, слідом за В.Г. Ніконовою, розуміємо як сукупність мовних ментальних структур художнього світу письменника, що реалізують естетичну категорію трагічного як своєрідну форму відображення життєвих протиріч [Ніконова 2008, с. 4].

Аналізованим поетичним драмам притаманне поєднання таких концептуальних картин світу як трагедійної та героїчної. Специфіка концептуальної *картини світу героїко-трагічного* вбачається у її мовній репрезентації, а саме через актуалізацію її домінантного, на наш погляд, складника – пафосу, у даному випадку це героїчний та трагічний різновиди пафосу.

Спираючись на визначення трагедійної картини світу В.Г. Ніконової, у контексті нашої роботи, *драматичну концептуальну картину світу*, втілену в англомовній поетичній драмі, тлумачимо як сукупність моделей, що структурують знання про світ, як той ментальний рівень або ментальна організація, де зосереджено сукупність усіх концептів та їхнє упорядковане об'єднання, що реалізують художньо-естетичну категорію драматичного [Ніконова 2008, с. 27–28]. Мовленнєве втілення драматичної концептуальної картини світу реалізується, перш за все, словесними поетичними образами, підґрунтям яких є іронія, парадокс, гротеск, оксиморон. Драматичній концептуальній картині світу притаманний драматичний пафос, котрий обіймає усю площину поетичного тексту й домінує у ній [Галич 2001, с. 137–138; Поспєлов 1976, с. 99–103]. Драматичний пафос як емоційно-смислова домінанта характеризується наявністю колізій, тобто зіткнення характерів, зображуваних персонажів, описуваних подій [Гром'як 1997, с. 216].

Концептуальну картину світу символічного, втілену в англомовній поетичній драмі, розуміємо як результат складного процесу словесно-образотворчої діяльності драматурга з метою відображення реальної дійсності (або її фрагмента). У символістській поетичній драмі, особливості художнього мислення драматурга, його ідеологія та бачення речей і подій, його індивідуальна інтерпретація світу виражені переважно словесними образами-символами. З позицій когнітивного підходу словесний образ-символ визначаємо як імплікативний, макроконтекстуальний, динамічний словесний образ, для якого характерна розщепленість референції та рівноправність вихідного значення і похідного рефереційного смислу [Горчак 2008, с. 83–84]. У поетичному тексті, зокрема в англомовній поетичній драмі, словесний образ-символ виступає засобом вираження художнього концепту. Тобто словесний образ-символ об'єктивує в англомовній поетичній драмі художній концепт, який складається з предметно-почуттєвого, асоціативно-образного та смислового шарів. Формування такого концепту відбувається у процесі смислового розгортання тексту. Взаємопов'язані між собою художні та ключові концепти буття утворюють концептуальний простір символічного англомовної

поетичної драми, в якому вже відбивається символістська концептуальна картина світу драматурга. Символічний пафос, у свою чергу, виступає емоційно-смисловою домінантою, котра скеровує й підпорядковує складники концептуального простору символічного англомовної поетичної драми.

Оскільки концептуальна картина світу пов'язана зі сферою абстрактною, є сукупністю ідей, понять і знань про навколишній світ і принципи його організації [Ніконова 2008, с. 29], то *абсурдистська концептуальна картина світу*, втілена в англомовній поетичній драмі, характеризується взаємопроникненням та змішанням трагічного, комічного, іронічного й сатиричного [Галич 2001, с. 426–428]. Абсурдистська концептуальна картина світу віддзеркалює абсурдність людської екзистенції в абсурдному хаотичному світі. На жанровому рівні це проявляється у нехтуванні драматичними канонами, застарілими театральними нормами, умовними обмеженнями [Галич 2001, с. 426]. Тобто прослідковується тотальна руйнація категоріальної формальної ознаки драматичності, а саме специфічного членування і графічного оформлення в англомовній поетичній драмі. Аналіз поетичних драм свідчить про те, що абсурдистська концептуальна картина світу об'єктивується у тексті через різновиди словесних поетичних образів. В абсурдистській концептуальній картині світу пафос абсурду превалює й характеризується поєднанням трагічного та символічного. Пафос абсурду репрезентується у поетичному тексті переважно амбівалентними та парадоксальними словесними поетичними образами. Відтворення чи вербалізація абсурдистської концептуальної картини світу нерідко супроводжується семантичним хаосом, порушенням синтагматичних та парадигматичних зв'язків, мовними аномаліями [Буренина 2005, с. 40-45]. В абсурдистській концептуальній картині світу виявляється специфіка бачення міфу, переосмислення якого вбачається у відображенні абсурдистської дійсності у вигляді персоніфікацій [Буренина 2005, с. 41].

Зважаючи на обмежені рамки статті, розглянемо лише концептуальний простір героїко-трагічного. Втілення героїко-трагічної картини світу в англомовній поетичній драмі визначається своєю специфікою – мовними засобами вираження. Більш того, мовні засоби об'єктивують ментальні сутності – художні та ключові концепти буття. Результатом системної взаємодії художніх й ключових концептів буття є концептуальний простір героїко-трагічного. Здійснений нами аналіз поетичних драм надав змогу виявити художній концепт ГЕРОЇКО-ТРАГІЧНА ОСОБИСТІСТЬ, який домінує у концептуальному просторі героїко-трагічного та взаємодіє з іншими ключовими концептами буття.

Героїко-трагічна особистість, котра проявляється у ствердженні величі подвигу, знайшла своє втілення у персонажному образі графині Кетлін в одноіменній англомовній поетичній драмі У.Б. Йєйтса. Благородна й відверта графиня продає свою душу посередникам диявола, щоб врятувати свій народ від голоду. Теми жіночності, самопожертвування й відданості є провідними не тільки у цій драмі, а й у самому християнському оригіналі [Yeats W.B.]. У

донегальській казці (a Donegal tale) жінка заради спасіння свого чоловіка йде до пекла на десять років, більш того, залишається ще десять років там, щоб отримати дозвіл у диявола унести з собою стільки душ, скільки може вчепитися за її спідницю. Саме жіноче єство, що уособлює тепло, любов до ближніх, відданість, відвертість, і врешті-решт навіть вартість своєї душі, життя, котре здатна віддати жінка заради свого народу, надихнуло У.Б. Йєйтса на написання цієї поетичної драми, просякнутої інтертекстуальними зв'язками з ірландськими міфами.

Концептуальний аналіз ключових фрагментів тексту англомовної поетичної драми "Графиня Кетлін" уможливив виявлення таких ключових концептів буття як: СМЕРТЬ, КОХАННЯ, ВІРА, ДУША. Вилучені нами концепти підпорядковані в тексті, на нашу думку, художньому концепту ГЕРОЇКО-ТРАГІЧНА ОСОБИСТІСТЬ, оскільки сприяють розгортанню його концептуальної інформації у вигляді концептуальних схем (метафоричних, метонімічних та оксиморонних).

Художній концепт ГЕРОЇКО-ТРАГІЧНА ОСОБИСТІСТЬ найбільш реалізований у текстових фрагментах, де актуалізовано героїчний, трагічний різновиди пафосу та конфлікт як категоріальна ознака драматичного. Зміст таких текстових фрагментів полягає у зображенні величі подвигу – акту самопожертвування головного персонажного образу графині Кетлін. Головна героїня свідомо йде на смерть заради спасіння свого народу: "*CATHLEEN: O, hold me, and hold me tightly, for the storm / Is dragging me away*" [Yeats W.B.]; "*CATHLEEN. The storm is in my hair and I must go*" [Yeats W.B.]. Смерть для графині Кетлін є штормом, що тягне її у безодню. Ключовий концепт буття СМЕРТЬ осмислюється метонімічно STORM stands for DEATH. Наведена концептуальна метонімія з метафорою DEATH IS A DEVOURER через звуження концептуального змісту джерела шляхом смислового розвитку концепту DEVOURER: поняття пожирач хоча й асоціюється зі штормом, але воно ширше за поняття шторм.

Розгортання змісту художнього концепту ГЕРОЇКО-ТРАГІЧНА ОСОБИСТІСТЬ у тексті англомовної поетичної драми відбувається через концепт ДУША: "*CATHLEEN. Being my own it seems <u>a priceless thing</u>*"; "*A PEASANT. Do not, do not, for souls the like of ours / Are not <u>precious</u> to God as your <u>soul</u> is*"; "*FIRST MERCHANT. We know of but <u>one soul that's worth the price</u>*"; "*SECOND MERCHANT. Our <u>precious jewel</u>; waiting <u>to seize her soul</u>*" [Yeats W.B.]. Душа графині Кетлін асоціюється з безцінною, коштовною, неоціненною річчю, котру можна спіймати, врешті-решт придбати. Підґрунтям наведених словесних поетичних образів є базова концептуальна метафора SOUL IS AN OBJECT. У тексті наведена концептуальна базова метафора зазнає розширення, яке відбувається через актуалізацію нової концептуальної ознаки *priceless, precious* концепту OBJECT. У результаті базова концептуальна метафора SOUL IS AN OBJECT трансформується, тобто зазнає розширення – SOUL IS A PRICELESS THING, SOUL IS A PRECIUOS THING.

Поетичне звеличення головного персонажного образу, графині Кетлін, здійснюється не тільки через гіперболізацію її вчинків, а й шляхом висвітлення її внутрішнього світу, що об'єктивується у тексті через ключовий концепт буття КОХАННЯ: "*CATHLEEN. Do not hold out to me beseeching hands. / This heart shall never waken on earth. I have sworn, / By her whose heart the seven sorrows have pierced, / To pray before this altar until my heart / Has grown to Heaven like a tree, and there / Rustled its leaves, till Heaven has saved my people*" [Yeats W.B.]. У наведених словесних поетичних образах закохана людина зображена як така, що здатна відчувати біль, страждання інших людей. Кохання як дерево спроможне вирости аж до Раю й врятувати всіх людей. Перегляд таких базових концептуальний метафор як LOVE IS A HUMAN BEING, LOVE IS A PLANT, що є підґрунтям концепту КОХАННЯ, уможливлює реконструкцію оказіональних концептуальних метафор LOVE IS DEATH, LOVE IS SUFFERING, LOVE IS SAVIOR. Відтак, трансформація базових концептуальних схем веде до нового, авторського, іноді парадоксального осмислення речей та всесвіту, котре об'єктивується у тексті англомовної поетичної драми через художній концепт ГЕРОЇКО-ТРАГІЧНА ОСОБИСТІСТЬ.

Таким чином, концептуальний простір героїко-трагічного англомовної поетичної драми репрезентований, перш за все, художнім концептом ГЕРОЇКО-ТРАГІЧНА ОСОБИСТІСТЬ. Актуалізація художнього концепту ГЕРОЇКО-ТРАГІЧНА ОСОБИСТІСТЬ прослідковується у текстових фрагментах, де реалізовано такі різновиди пафосу як героїчний та трагічний як категоріальної ознаки поетичності й драматичності. Художній концепт ГЕРОЇКО-ТРАГІЧНА ОСОБИСТІСТЬ займає центральну площину у концептуальному просторі героїко-трагічного англомовної поетичної драми та осмислюється переважно у термінах таких ключових концептів буття як СМЕРТЬ, КОХАННЯ, ВІРА, ДУША, котрі знаходяться у певних смислових зв'язках по відношенню один до одного. Художній концепт ГЕРОЇКО-ТРАГІЧНА ОСОБИСТІСТЬ домінує у концептуальному просторі героїко-трагічного англомовної поетичної драми, оскільки героїко-трагічна особистість є центром поетичного твору, суб'єктом оповіді та об'єктом естетичного художнього пізнання. Антропоцентризм художнього тексту аналізованої англомовної поетичної драми зумовлений центральною позицією людини у просторі тексту.

Література

Бабенко Л. Г. Лингвистический анализ художественного текста. Теория и практика / Л. Г. Бабенко. — М. : Флинта : Наука, 2004. — 496 с. *Буренина* О. Д. Символистский абсурд и его традиции в русской литературе и культуре первой половине XX века / О. Д. Буренина. — СПб. : Алетейя, 2005. — 332 с. *Галич* О. А. Теорія літератури : підручник / О. А. Галич, В. М. Назарець, Є. М. Васильєв. — К. : Либідь. — 2001. — 488 с. *Іванюк* Б. Жанрова матриця / Б. Іванюк // Лексикон загального та порівняльного літературознавства. — Чернівці : Золоті літаври, 2001. — С. 199 — 200. *Кагановська* О. М. Текстові концепти

художньої прози: (На матеріалі французької романістики середини XX сторіччя): Монографія. – К. : Видавничий центр КНЛУ, 2002. – 292с. *Літературознавчий* словник-довідник. – К. : Академія, 1997. – 752 с. *Моклиця* М. Основи літературознавства. Посібник для студентів / М. Моклиця. — Тернопіль : Підручники і посібники, 2002. — 192 с. *Мукаржовский* Я. Литературный язык и поэтический язык / Я. Мукаржовский // Пражский лингвистический кружок : Сборник статей. — М., — 1967. — С. 406 — 431. *Ніконова* В. Г. Трагедійна картина світу в поетиці Шекспіра : монографія / Віра Григорівна Ніконова. — Дніпропетровськ : вид-во ДУЕП, 2007. — 364 с. *Поспелов* Г. Н. Введение в литературоведение / Г. Н. Поспелов. — М. : высшая школа, 1976. — 422 с. *Хализев* В. Е. Драма как род литературы : (Поэтика, генезис, функционирование) / В. Е. Хализев. — М. : Издательство Московского университета, 1986. — 261 с. *Yeats* W. B. The Countess Cathleen. — Режим доступу : http://www.gutenberg.org/etext/5167. — Назва з титул. екрану.

ПІДГОРНА А.Б.
(Запорізький нац. технічний ун-т)

ЛІНГВОСТИЛІСТИЧНИЙ АНАЛІЗ ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ: ПЕРЕКЛАДАЦЬКИЙ АСПЕКТ
(на матеріалі творів сестер Бронте)

В статті розглядається використання результатів лінгвостилістичного аналізу при перекладі художніх творів. Підкреслюється можливість відображення за допомогою стилістичних засобів як певних культурних асоціацій, притаманний усьому народу, так і індивідуальних уявлень автора про світ.

Ключові слова: авторська модель світу, стилістичні засоби, образність, індивідуально-авторське сприйняття, національна специфіка, антропоцентричність, адекватність, перекладацькі трансформації.

Подгорная А.Б. Лингвостилистический анализ художественного текста: переводоведческий аспект (на материале произведений сестер Бронте). В статье рассматривается использование результатов лингвостилистического анализа при переводе художественных произведений. Подчеркивается возможность отображения с помощью стилистических средств как определенных культурных ассоциаций, присущих всему народу, так и индивидуальных представлений автора про мир.

Ключевые слова: авторская модель мира, стилистические средства, образность, индивидуально-авторское восприятие, национальная специфика, антропоцентричность, адекватность, переводческие трансформации.